

EESTI RATSAVÄGI MAAILMASÕDADEVAHELISEL PERIOODIL¹

URMET PALOVEER

Sõjaajaloos kord suuremat, kord väiksemat rolli mänginud ratsavägi on väeliik, mis on jäänud ilmselt jäädavalt minevikku ning millele ei leidu enam kohta moodsates sõjavägedes.² Ratsaväe aeg hakkas ümber saama, kui lahinguväljale ilmusid kuulipildujad ja tankid. Juba Esimene maailmasõda näitas ratsaüksuste ajast mahajäämust ning raskusi kohanemisel uuenenud oludega. Siiski kasutati ratsaväge viimast korda laiaulatuslikult veel Teises maailmasõjas. Aastatel 1917–1940 tegutsenud Eesti ratsaväe eksistents langeb seega aega, mil ratsaüksuste paremad päevad olid jäämas minevikku.

Käesolev artikkel vaatlleb ratsaväe arengut sõdadevahelises Eestis, tähelepanu all on küsimus, kas ja kuivõrd toonane Eesti riigikaitse suutis ajaga kaasas käia.

Kui 1917. aastal asuti looma Eesti rahvusväeosasid, formeeriti nende juurde ka ratsavägi. 1918. aasta varakevadel saatsid Saksa okupatsioonivõimud sarnaselt teiste rahvusväeosadega laiali ka Eesti ratsaüksused. Taas kogunesid ratsamehed Vabadussõja alguses. Sõjas näitas Eesti ratsavägi ennast igati vajalikuna. Silmapaistvaima saavutusena võiks ära märkida Marienburg (Alüksne) – Jakobstadi (Jēkabpils) operatsiooni, kus Võru lähistelt pealetungi alustanud ratsavägi liikus kümne päevaga edasi enam kui 200 km, jõudes Daugava äärsesse Jēkabpils Lõuna-Lätis. See retk paiskas vaenlase lõplikult välja Eesti aladelt ning aitas puhastada Põhja-Lätit enamlastest.

Rahuaegse Eesti ratsaväe struktuur ja areng

Vabadussõjas kuulus Eesti rahvaväe koosseisu kaks ratsapolku. Lisaks neile oli Eesti sõjaväe koosseisus mitmeid väiksemaid ratsaväeüksusi,

---

¹ Artikkel põhineb autori Tartu Ülikoolis 2004. aastal kaitsitud lõputööl.

² Traditsioon püsib siiski väeosade nimetustes, paraku küll mitte Eestis.

näiteks kuulus igasse jalaväepolku üks ratsaluurekomando.³ Tallinnas asus ratsa-tagavaradivisjon, kus õpetati välja ratsaväe allohvitseri.⁴ Baltisakslaste Balti pataljoni kuulus lisaks mitmete teistele allüksustele ka ratsakuulipildurite komando ja eskadron. Oma eskadron oli ka soomusrongide diviisil, mis oli mõeldud ratsaluureks.⁵ 1919. aasta talvel formeeriti Tallinna üksikeskadron, mis allus Kaitseliidu ülemale.⁶

Suurema osa Vabadussõjast lõunarindel võidelnud ratsavägi toodi pärast sõja lõppu Tartu ümbrusesse. Esimene ratsapolk paiknes Emajõe läheduses Kavastu ja Kastre piirkonnas. Peagi toimunud uue ümberpaigutuse tulemusena asusid polgu mõned osad Tartu linna. Teine ratsapolk paigutati Vasula piirkonda. Kuna sõja järel alustas ülemjuhatus kohe vägede koondamist, siis 2. ratsapolk likvideeriti. Kogu 2. ratsapolgu rivi-koosseis ja vajalik varustus anti üle 1. ratsapolgule. 1920. aasta mai alguses liideti 2. ratsapolgu eskadronid 1. ratsapolgu samanimeliste eskadronidega. Samal ajal jaotati 1. ratsapolgu eskadronide vahel ära ka soomusrongide diviisi eskadronid ja Tallinna üksikeskadronid.⁷ Likvideeriti ka Balti pataljoni eskadron ning mitmed Balti pataljonis teeninud mehed viidi üle 1. ratsapolgu koosseisu.⁸ Lisaks tuli sõjaministri päevakäsu kohaselt 11. välipatareist formeerida iseseisev ratsapatarei, mis aga likvideeriti juba sama aasta oktoobris antud sõjaministri päevakäsu kohaselt.⁹

Koondamisega samal ajal algas ka demobilisatsioon. Nii jäi 1920. aasta mai lõpuks ratsapolku 512 meest ja 580 hobust. Jaanuari alguses, enne 2. ratsapolgu ja üksikeskadronide liitmist, olid 1. ratsapolgu vastavad numbrid olnud aga 843 ja 607.¹⁰

1920. aasta 10. detsembril vähendati neljaeskadroniline polk kaheeskadroniliseks.¹¹ Hilisematel aastatel muudeti veel mitmeti allüksuste koosseise ja nende arvu. Peamiselt peeti sel puhul silmas vajadust moderniseerida ajale jalgu jääma kippuvat väeliiki. Kahe maailmasõja vahel oli

³ H. Walter, T. Tojak. Nad andsid kõik. Tallinn: SE&JS, 2000. Lk 44. [Edaspidi *Walter, Tojak 2000.*]

⁴ M. Õun. Eesti sõjavägi 1920–1940. Tallinn: Tammiskilp, 2001. Lk 97. [Edaspidi *Õun 2001.*]

⁵ Walter, Tojak 2001. Lk 37, 57–58.

⁶ Eesti Vabadussõda 1918–1920. II. Kolmas trükk. Tallinn: Mats, 1997. Lk 50.

⁷ E. Kramm. Eesti ratsavägi 11.XI.1917. – 11.XI.1927. – Sõdur, nr 44/45, 1927. Lk 1116–1117. [Edaspidi *Kramm 1927.*]

⁸ ERA 2315–1–138a. Lk 203; ERA 2315–1–138b. Lk 175.

⁹ ERA 2315–1–138a. Lk 151; ERA 2315–1–138b. Lk 415.

¹⁰ Kramm 1927. Lk 1117.

¹¹ *Ibid.*

ajajärke, mil ratsapolgus (edaspidi *ratsarügement*¹²) oli kuni neli numbrilist eskadroni. Kolmekümnendate aastate algusest kuni rügemendi likvideerimiseni 1940. aastal oli rügemendis kolm numbrilist eskadroni. Peale numbri eskadronide olid allüksusteks veel kuulipildurieskadron, tehnika-komando ja suusk-jalgratturite komando (alates kolmekümnendate algusest suusk-jalgratturite eskadron).¹³ Neljas eskadron muutuski suusk-jalgratturite eskadroniks. Taoline muutus tulenes sellest, et kahekümnendate aastate lõpul Poolas ratsaväekursuse läbinud ohvitserid tõid sealt endaga kaasa moodsamaid tõekspidamisi – kaasaegne ratsavägi pidi olema tugeva tule- ja löögijõuga. Üks eskadron pidi loobuma hobustest ning asuma suuskadele ja ratastele, et aidata üksuse koosseisus moodustada tugevat löögi- ja tulebaasi ning liikuvat varu.¹⁴ 1933. aastaks oli ratsarügemendi koosseisu lisandunud ka tööeskadron.¹⁵

1928. aasta sõjaväereformi käigus loodi ratsa-, jala-, suurtüki- ja soomusvägedes katte- ja kaadriüksused. Kaadriüksused tegelesid noorsõdurite väljaõpetamisega. Lisaks pidid nad tegema mobilisatsiooni eeltöid ja koondama uute väeosade formeerimiseks mehi. Mobilisatsiooni korral oli nende ülesanne formeerida uued lahinguüksused. Katteosad olid pidevalt lahinguvõimelised, nende ülesandeks oli mobilisatsiooni katte teostamine. Katteüksustesse saadeti ainult noorteõppuse läbinud ajateenijad.¹⁶ Üheks katteväeosaks oli arvatud ka Tartus asunud ratsarügement.¹⁷

Mobilisatsiooni korral tulnuks Võrus kiirendatud korras viia lahingukorda kaks sealset katteeskadroni ja kaks kuulipilduriekadroni rühma. Ülejäänud ratsarügement oleks lahingukorda viidud Tartus. Tallinnas asunud õppeeskadronist tuli sõja puhul luua ratsa-tagavaradivisjon. Lisaks tuli Haapsalus, Viljandis ja Pärnus moodustada komplekteerimise korras kuus üksikeskadroni, mille ülemaiks olid määratud tegevteenistuses olevad ratsaväehvitserid.¹⁸

¹² 24. novembril 1922. aastal kehtestati sõjaminister Jaan Sootsi käskkirjaga nimetus *rügement* senise *polgu* asemel. Vt **F. Limberg**. *Isamaa eest*. Cardiff: Boreas Publishing House, 1980. Lk 135. [Edaspidi *Limberg 1980*]

¹³ **Limberg** 1980. Lk 155, 171, 186, 205.

¹⁴ M. B. Ratsarügement 11.11.27. – 11.11.32. – *Sõdur*, nr 44/45/46, 1932. Lk 1068.

¹⁵ **Limberg** 1980. Lk 171.

¹⁶ **A. Pajur**. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Tartu: Eesti Ajaloarhiiv, 1999. Lk 224.

¹⁷ **Limberg** 1980. Lk 136.

¹⁸ ERA 513–1–1. Lk 24, 26.

Ka 1939. aastal nägi mobilisatsiooniplaan sõja korral ette kuue üksik- eskadroni ja ratsa-tagavaradivisjoni loomise. Lisaks neile oleks sõjatandril tegutsenud ratsarügement. Nagu kümme aastat varasemates plaanides, oleks nüüdki üksikeskadronid formeeritud Haapsalus, Viljandis ja Pärnus. Neist neli oleksid pidanud tegevusvalmis saama 24 tundi pärast mobilisatsioonikäsu saamist, kaks ülejäänut aga 36 tunni pärast. 36 tunniga tuli sõjaseisukorda viia ka ratsarügemendi kaks eskadroni. Kahe ööpäevaga pidi lahinguvõimeline olema kogu rügement. 1939. aasta kattekava nägi ette, et ratsarügemendi katteväeosad oleksid valmis välja astuma kolm tundi pärast käsu saamist.¹⁹

1940. aasta oli ratsaväele sündmusterohke ja pöördeline. Selle aasta kevadel plaaniti ratsarügement muuta luurerügemendiks, mis formeeriks sõja korral diviiside luurepataljonid. Ratsarügement pidi 1940. aastal juurde saama suurtükipatarei ja auto-tanki rügemendist 2. kompanii, mis sama aasta aprillis viidi Valgast Tartusse.²⁰ Seega poleks Eestis sõjaaegses organisatsioonis ratsaväge puhtal kujul enam olnud, ratsavägi oleks eskadronidena laiali jaotatud erinevate diviiside luurepataljonidesse.²¹ Kuigi Fred Limberg väidab oma raamatus "Isamaa eest", et juba 1. septembril 1939. aastal kuulus ratsarügemendi koosseisu ka soomusautode rühm,²² ei näi see paika pidavat, sest erinevalt teistest ratsarügemendi allüksustest, polnud 1939. aasta detsembris pühadepuhkusele lubatud ratsaväelaste hulgas ühtegi soomusautode rühma kuulunud meest.²³

Arvatavasti oli ratsaväe uudse lähenemise üheks põhjuseks 1939. aasta Poola-Saksa sõja õppetunnid. Poola ratsavägi, mida peeti tollal üheks maailma parimaks, oli sunnitud taanduma Saksa tankivägede ees, näidates taaskord ilmekalt väeliigi hiilgeaegade lõppu ja organisatsiooni aegumist. Tegelikult polnud idee kasutada ratsaüksusi tulevikus ainult luuretegevusel sugugi uus. Juba kahekümnendatel ja kolmekümnendatel aastatel olid mitmed ratsaväehvitserid avaldanud ajakirjas Sõdur arvamust, et ratsaväge oleks kõige otstarbekam kasutada luuresalkades. Parimaks peeti siiski segakoosseisuga luureüksust, millest suurem osa koos-

---

¹⁹ U. Salo. Eesti kaitseväge sõjaline valmisolek 1939. aastal. (Magistritöö.) Tartu: Tartu Ülikool, 2000. Lk 31–32, 42.

²⁰ Õun 2001. Lk 97.

²¹ ERA 513–1–1. Lk 370.

²² Limberg 1980. Lk 205.

²³ ERA 619–3–54. Lk 443.

nenuks ratsaväest. Ülejäänud üksuse osad moodustunuks suusk-jalgratturitest, suurtükiväest ning soomusjõududest.²⁴

1940. aasta suvel kehtestatud nõukogude okupatsioon pani aluse ümberkorraldustele, millest ei jäänud puutumata ka ratsarügement. Nagu tavaliselt, viibis ratsarügement ka 1940. aasta suvel Värskas Petseri Põhjalaagris. Erinevalt aga varasematest aastatest ei läinud rügement pärast laagri lõppu tagasi Tartusse. Rügemendi uueks alaliseks asukohaks oli alates 26. augustist määratud Elva linn ja selle lähiümbus.²⁵

Elvas viibimise periood jäi ratsarügemendile lühikeseks, sest juba 29. augustil “otsustas” ENSV rahvakomissaride nõukogu kujundada Eesti rahvaväe ümber territoriaal-laskurkorpuseks. Korpuse formeerijaks ja juhiks määrati Vabadussõja ajal 1. ratsapolgu ning kahekümnendate aastate esimesel poolel ratsarügemendi ülema ametit pidanud kindralmajor Gustav Jonson.²⁶ Nagu teistelegi Eesti väeosadele, tähendas see otsus ratsarügemendile likvideerimist.

Ratsarügemendi laialisaatmise päevaks loetakse 1940. aasta 10. septembrit. Sellel päeval lahkus viimane osa rügemendi kaadrist, sõdurkonnast ja hobustest formeeritavasse 22. territoriaal-laskurkorpusesse. Ka rügemendi ülem major Feliks Jänes pidas seda kuupäeva rügemendi viimaseks.²⁷ Seega eksisteeris ratsarügement koos oma eelkäija, 1. ratsapolguga, ligi 23 aastat.

Nii nagu ratsarügemendis, kus leidsid kahe aastakümne vältel aset kord suuremad, kord väiksemad muutused, vahetusid aja jooksul ka rügemendi ülemad. 15. septembril 1921. aastal lahkus esimene rügemendiülem kolonel Gustav Jonson ajutiselt Tallinna, astudes kindralstaabikursustele. Hiljem suundus ta Prantsusmaale täiendama oma sõjalist haridust. Seetõttu oli ta rügemendi otsesest juhtimisest sageli eemal ning tegelik juhtimine jäi kapten Paul Bassen-Spilleri õlule. 4. mail 1924. aastal nimetati kolonel Jonson kindralstaabiülema abiks.²⁸ Kulus veel kolm ja pool

²⁴ V. Till. Meie ratsaväest ja tema tähtsusest. – Sõdur, nr 21/22, 1932. Lk 554; N. B. Ratsaluurest meie oludes. – Sõdur, nr 19/20, 1929. Lk 461; N. B. Ratsaväe luurest koos soomusautodega. – Sõdur, nr 18, 1929. Lk 423, 425–426; J. Kurvits. Ratsaväe tähtsus tänapäeva sõjas ja lahingus meie oludes. – Sõdur, nr 45/46, 1937. Lk 1095–1096.

²⁵ ERA 513–1–61. Lk 29.

²⁶ ERA R-941–1–132. Lk 9.

²⁷ ERA R-941–1–132. Lk 17.

²⁸ Kramm 1927. Lk 1119.

aastat, enne kui rügemendiülema kohusetäitja major Bassen-Spiller määrati uueks rügemendi ülemaks.²⁹

Paul Bassen-Spiller juhtis ratsarügementi kõige kauem – kaheksa aastat (lisaks kolm aastat veel rügemendiülema kohusetäitjana). 1935. aasta detsembris vabastati kolonel Bassen-Spiller oma ametikohalt ning määrati kaitseväge staabi juures asuvasse juhtide reservi. Tema järglane rügemendiülema ametipostil oli kolonelleitnant Jaan Kurvits.³⁰ 1939. aasta novembris andis president Konstantin Päts välja käskkirja, millega viis kolonel Kurvitsa üle 2. diviisi staabiülemaks. Rügemendi uueks ülemaks määras president alates 1. detsembrist kolonelleitnant Martin-Friedrich Bergmanni, kes toodi üle sõjaväge staabi juures asunud juhtide reservist.³¹

Kaks viimast ratsarügemendi ülemat ei saanud oma ametikohal olla kahepeale kokku aastatki. 1940. aasta 31. augustil vabastati kolonelleitnant Bergmann teenistusest väidetava aja väljateenimise tõttu. Rügemendiülema ametisse määrati major Feliks Jänes, kellest sai ühtlasi ka Elva garnisoni ülem.³² Ratsarügemendi likvideerimise tõttu 1940. aasta septembris sai major Jänes rügementi juhtida napilt üle nädala.

Ratsaväelaste väljaõpe

Vabadussõjast saabunud ratsavägi oli nii organisatsiooni kui ka vaadete poolest juurdunud endisesse Vene süsteemi.³³ Rügemendi sisekorras üritasid need, kel Vene teenistus veel meeles, seda meelde tuletada ja järele aimata. Siiski leidsid katsed sisekorda Vene määrustiku alusel maksmata vastuseisu.³⁴ Ette võeti süsteemi põhjalik revideerimine, mis põhines Vabadussõja kogemustel. Võimaluste piires võeti eeskujuks ka Lääne-Euroopa ratsavägi.³⁵

Enne veel, kui asuda lähemalt vaatlema ratsaväelaste väljaõppega seonduvat, tuleb ära märkida ratsaväe inspektuuri loomine kahekümnendate aastate alguses. Inspektor allus sõjaministeeriumile (hiljem kaitse-

²⁹ Major Bassen-Spiller. – Postimees, nr 337, 1927. Lk 5.

³⁰ ERA 619–3–50. Lk 299, 307.

³¹ ERA 619–3–54. Lk 399, 405.

³² ERA 513–1–61. Lk 29; ERA R-941–1–131. Lk 14.

³³ X Ratsa rügemendi 7. aastapäev. – Sõdur, nr 46, 1925. Lk 995. [Edaspidi *Sõdur*, nr 46, 1925.]

³⁴ Kramm 1927. Lk 1117.

³⁵ Sõdur, nr 46, 1925. Lk 995.

ministeerium). Tema ülesandeks oli kontrollida ratsaväe erialast väljaõpet, tutvuda uute relvadega, katsetada neid ja töötada välja juhendid. Sarnaselt paljude teiste Eesti Vabariigi riigiasutustega lõpetati ka inspektuuri tegevus 1940. aastal.³⁶

Oma esimesed ajateenijad sai rügement 1920. aasta septembris. Nende 185 mehe väljaõpe kannatas ratsarügemendile kohustuseks olnud piirivalveteenistusest tulenenud ajapuuduse tõttu. 1921. aastal said kutsealused juba aga kavakindla väljaõppe. Toimunu oli teedrajav ning kasutusele võetud õppemeetodid ja saavutatud tagajärjed said mõõdupuuks tulevaste aastakäikude õppetööle ratsateenistuse alal. Kuna järgnevate aastate kutsealused olid muutunud nõuete kohaselt sunnitud suure osa oma ettevalmistusest kulutama jalaväe lahingupidamisviiside õppimisele, siis said 1921. aasta ajateenijad neist parema väljaõppe ratsateenistuse alal.³⁷

Ratsaväkke tuli saata esmajärjekorras need kutsealused, kes avaldasid soovi teenida ratsaväes ja seda oma hobusega. Ülevaatuse läbinud hobune toodi sõjaväeosa ülema korraldusel väeosas alles siis, kui nekrut oli saanud 4–5 kuud esialgset õpet. Kogu teenistusaja oli hobune riigi ülalpidamisel. Hobuse vigastuse või surma puhul tuli kahju riigil hüvitada. Nekrutiaja lõppedes lahkus ajateenija koos hobusega.³⁸

1923. aastal paranes ratsaväelaste väljaõpe tunduvalt, sest avanes võimalus kasutada Petseri laskeplatsi. Varem olid rügemendi eskadronid suvise õppetöö ajal ruumipuudusel pillutatud laiali erinevatesse mõisatesse Tartu lähedal, mis takistas ühtset väljaõpet. Nüüdsest algas kõigis eskadronides ühine lahinguväljaõpe nii ratsa kui ka jala. Leiti, et ratsarügemendis kasutusel olev endine Vene ratsarivi ei vastanud enam aja nõuetele. Mitmete katsetuste järel jõuti järeldusele, et uus rivikord peab arvestama tulelahingu eripäradega. Kujunenud seisukohad pandi maksma ratsaväe ajutise eeskirjana.³⁹ Kahjuks puudub võimalus selle eeskirja kohta midagi täpsemat lisada, kuna käesoleva artikli autoril pole õnnestunud ajutise eeskirja kohta andmeid leida.

Petseri Põhjalaagris viibimine võimaldas ratsaväele kõige mitmekesisemat lahinguväljaõpet. Eripalgelisel maastikul sai ratsarügement sooritada ülesandeid, mis nõudsid kümnete kilomeetrite läbimist.⁴⁰ Polügoon pakkus ka häid võimalusi harjutada koostööd teiste väeliikidega. Peale

³⁶ Eesti riigiarhiivi fondide teatmik I. Tallinn: Eesti Riigiarhiiv, 1993. Lk 157.

³⁷ **Kramm** 1927. Lk 1118.

³⁸ Ratsaväkke teenistuse astumise tingimised. – Postimees, nr 135, 1921. Lk 3.

³⁹ **Kramm** 1927. Lk 1119–1120.

⁴⁰ Sõdur, nr 46, 1925. Lk 998.

lahinguväljaõppe võimaldas laager rügemendil rahuldada omi spordi- ja puhkevajadusi.⁴¹

1920. aasta 1. juunist sai Tallinnas asunud ratsa-tagavaradivisjonist, mis oli loodud Vabadussõja ajal ratsaväe allohvitseride väljaõpetamiseks, ratsaväe allohvitseride kool. See kool ei saanud tegutseda kaua, sest juba 1921. aasta jaanuaris ühendati jala-, kahur- ja ratsaväe allohvitseride koolid üheks allohvitseride kooliks, mis 1930. aastate teisel poolel muudeti lahingukooliks.⁴²

Kuna ratsaväes valitses allohvitseride puudus, loodi juba 1921. aasta novembris ka ratsarügemendi juurde õppekomando. Esimene kursus kestis 31. jaanuarini 1922. aastal. Kursantideks määrati 23 meest esimestest teenistusse võetud nekrutitest. Nende õppeprogrammi kuulusid ratsasõit, mõõgaga raiumine, piigitegevus, sisemäärustik, garnisonimäärustik, topograafia, välimäärustik ja jalaväe rivikord.⁴³

Vabadussõja lõppedes tegutses Tallinnas vabariigi sõjakool, mis valmistas ette erinevate väeliikide nooremohvitseri. Selles koolis valmistati ette ka ratsaväe nooremohvitseri.⁴⁴ 1923. aastal kaotati sõjakoolis ratsaklass, sest ratsaväeohvitseride vajadus oli täidetud. Edaspidi hakkas ratsavägi saama ohvitseri erikorra järgi.⁴⁵ Samal aastal liideti sõjakool ja selle juures olevad kursused, allohvitseride kool ning kindralstaabikursused Sõjaväe Ühendatud Õppeasutusteks (1929–1937 Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, KÜÕ).⁴⁶ KÜÕ juures Tallinnas asus õppeeskadron, kus täiendati ohvitseride ratsaväeteadmisi ja ratsasõidu oskusi. Õppeeskadroni ülesannete hulka kuulus remonthobuste⁴⁷ ratsastamine ja tsere-mooniatel tähtsate isikute eskortimine. 1931. aastal tekkis idee likvideerida Tallinnas asunud õppeeskadron ja anda selle ülesanded üle Tartus asunud ratsarügemendile. Mitmesugustel põhjustel jäi see siiski teostamata. Viis aastat hiljem mõeldi ainult remonthobuste ratsastamise üleviimisele Tartusse. Selgi korral jäi kavatsus ellu viimata. Põhjuseks olid seekord uue talli ehitamise vajadus Tartusse, kuna viimane oli liiga hõivatud, ning eriorganisatsiooni loomise vajadus.⁴⁸

⁴¹ Sõdur, nr 44/45/46, 1932. Lk 1068–1069.

⁴² **Õun** 2001. Lk 97, 99.

⁴³ **Kramm** 1927. Lk 1118.

⁴⁴ **Õun** 2001. Lk 97.

⁴⁵ **J. Tõrvand**. Jooni vabariigi kaitsejõudude arenemisest pärast Vabadussõda. – Sõdur, nr 6/7/8, 1928. Lk 203.

⁴⁶ **Õun** 2001. Lk 98.

⁴⁷ Remonthobune (uuendhobune) – noor ratsastamata hobune.

⁴⁸ ERA 513–1–1. Lk 29, 263–264.

Seoses teenistusaja lühendamisega ühele aastale 1928. aastal vajas ratsavägi hästi ettevalmistatud ohvitseride ja üleajateenijaid. Juba 1927. aastal algas ratsaväeohvitseride lähetamine Poola. Kuna Eestis sel ajal valitsenud vaated ratsaväe kasutamise ja väljaõppe alal ei vastanud enam tolle aja nõuetele, siis pidid lähetatud ohvitserid tutvuma Poolas maksmapandud ratsaväe väljaõppe nõuetega. Võõrsil kursuse läbinud ohvitserid tõid endaga kaasa uuemaid tõekspidamisi ning asusid muutma siinseid vaateid ja õppemeetodeid. Selgus, et puhtakujuline ratsavägi, varustatuna mõõga, piigi ja karabiiniga, on oma aja ära elanud. Moodsal ratsaväel pidi peale kiiruse, liikuvuse ja manööverdamisvõime olema ka tugev tule- ja löögijõud. Seejärel kaotati üks hobueskadron ning asemele loodi suusk-jalgratturite eskadron. Nii Eesti oludele kohandatud ratsasõidu kui ka ratsaväe ülesannete lahendamise väljaõppemeetodid osutusid väidetavalt aga veel jätkuvalt otstarbekaks ja elujõuliseks.⁴⁹ Alles kolmekümnendate aastate alguses hakkas ratsasõidu uus kool murdma end Eesti ratsaväkke. Uuenesid ratsasõidu tehniline külg, alused ja põhimõtted ning õpetamise meetodid.

Vana ratsasõidu kool asetas põhirõhu maneežisõidule. Varasemalt õigeks peetud istak ning hobuse liikumine andsid silmale ilusa pildi, kuid taolised maneežikooli ratsanikud osutusid maastikul saamatuks. Seetõttu pööras uus kool enam tähelepanu maastikul toimuvale väljaõppele.⁵⁰

Poola ei jäänud ainsaks välisriigiks, kuhu ratsaväeohvitseride saadeti. 1936. aastal lähetati leitnant August Märtn kaheks aastaks Ungarisse Örkeny ratsaväekooli.⁵¹ Ratsasõiduinstruktorite väljaõpetamisele Poolas järgnes mõne aja pärast ratsasõiduinstruktorite kursuste asutamine Tallinnas, kus tutvustati uut ratsasõidukooli.⁵² Peale ratsaväe ohvitseride osales kursustel ka suurtükiväeohvitseride. Õppeperiood jagunes talviseks ja suviseks. Põhiainetena õpiti ratsasõidu tehnikat, noorte hobuste ratsastamist, vanemate hobuste juures esinenud vigade parandamist, hobuse juhtimist igasugustel maastikel ja käikudel, püstoli käsitlemist ratsa jne.⁵³ Kuna Eesti kaitseväes oli puudus õige ja ühtlase ratsutamise ning hobuse kasutamisteenistuse alastest teadmistest, siis oli kursuse siht koolitada selliste

⁴⁹ Sõdur, nr 44/45/46, 1932. Lk 1068.

⁵⁰ J. A-a. Mõnda ratsasõidu uuest koolist. – Sõdur, nr 37/38/39, 1932. Lk 921–922, 925.

⁵¹ ERA 513–1–1. Lk 253, 341.

⁵² H. Kurg. Sõit rakendatud suurtükiga ja uus ratsasõidukool. – Sõdur, nr 14/15, 1934. Lk 417.

⁵³ F. S. Ratsasõidu instruktorite kursused ohvitseridele. – Sõdur, nr 48/49, 1931. Lk 1271; F. S. Kolmas ohvitseride ratsasõidu kursus. – Sõdur, nr 51/52, 1932. Lk 1353.

teadmistega inimesi, kes lõpetamise järel asuksid omandatud sõjaväes teistele edasi andma.⁵⁴

Et KÜÕ juures puudus ratsaväehvitseride ettevalmistamise klass, komplekteeriti ratsarügement jalaväe või suurtükiväe alal ettevalmistuse saanud ohvitseridega. Ratsaväelise ettevalmistuse saamiseks korraldati neile täiendavaid erikursusi. Kolmekümnendate aastate keskel hakkas aga ratsarügemendis tunda andma ohvitseride puudus. 1934. aasta septembris sai ratsaväeinspektor kindralmajor Jonson ratsarügemendi ülevalt ettekande, milles selgus, et rügemendi koosseisus oli viis ohvitseri alla normi. Lisaks olid neljal ohvitseril läbimata ratsaala erikursused ning oodata oli veel mõne ohvitseri lahkumist. Seetõttu palus kindralmajor Jonson kaitsevägede ülemjuhatajalt nõusolekut nooremohvitseride ratsaväekursuse organiseerimiseks. Lisaks ratsarügemendi ohvitseride koosseisu täiendamisele oleks kursus andnud ratsaväehvitseri ettevalmistuse ka tulevastele jalaväerügementide ja -pataljonide ratsakomandode ülematele. Kindralmajor Jonson leidis, et mobilisatsiooni korral ei suudaks ratsaväe reservohvitseride kaader anda piisavalt asjatundjaid iseseisva ratsakomando juhtimiseks.⁵⁵

1935. aasta jaanuari viimastel päevadel avatigi Tallinnas ratsaväeinspektuuri juures ohvitseride ratsaväekursus, kuhu lähetati jalaväerügementidest ja üksikpataljonidest kokku 24 nooremohvitseri. Kursuse eesmärgiks oli valmistada ette nooremjuhte ratsaväe komando- ja rühmaülemateks ning anda lisa ratsarügemendi ohvitseride kaadrile. Üheksa ja poole kuuline kursus jagunes talviseks, suviseks ja sügiseseks perioodiks. Talvise perioodi peatähelepanu oli pööratud ratsaväe taktikalistele ülesannetele. Ka õpiti hobustel ratsasõidutehnikat ning noorte, õpetamata hobuste ratsastamist. Talvel omandatud teoreetilised teadmised tuli suvel praktikaga kinnistada. Selleks sõideti Petseri Põhjalaagrisse, kus asus ratsarügement. Praktiliste õppuste korraldamiseks saadi rügemendist selleks vajalikke meeskondi, hobuseid ja relvi. Peale taktikaliste ülesannete lahendamise ja maastikusõidu pandi rõhku ka püstoli käsitemisele ratsa, lõhkeasjandusele, rautamisoskustele ning hobuste haiguste tundmisele ja väiksemate vigastuste ravimisele. Laagri lõpul sooritas kursus ratsarännaku Värskast Tallinnasse. Sügisperioodil viimistleti ratsasõiduuskusi, võeti läbi veel mõned teoreetilised ained ning harjutati terarelva käsitemist. Lõpetanud kursandid omandasid valikuuskused määrata hobuseid erinevatesse väeliikidesse.⁵⁶

---

⁵⁴ Sõdur 1932, nr 51/52. Lk 1354.

⁵⁵ ERA 513–1–1. Lk 78.

⁵⁶ A. Märkmeid ohvitseride ratsaväekursuse tegevusest ja elust. – Sõdur, nr 45/46, 1935. Lk 1076–1079.

Väga kaua puudus ratsaväel oma eeskiri, mille tõttu kannatas ratsaväe väljaõpe.⁵⁷ Alles kolmekümnendate aastate keskpaigas jõuti eeskirja väljatöötamiseni. Ratsaväe eeskirja I osa, mis käsitles üksikvõitleja väljaõpet, valmis 1935. aastaks ning kinnitati sama aasta märtsis kaitsevägede ülemjuhataja otsusega. Ratsaüksuste riviõppusi käsitlev eeskirja II osa valmis lõplikul kujul aasta hiljem.⁵⁸ 1939. aastal juhtis sõjavägede staabiülem kindralleitnant Nikolai Reek tähelepanu ratsaväe eeskirja III osa (RE III) väljatöötamise vajalikkusele. RE III pidi sätestama ratsaväe tegetsemise lahingus. Seni oli ratsaväelaste väljaõppeks kasutatud umbkaudu viis aastat vana ajutist õppekava, mis ei vastanud kindralleitnant Reegi arvates enam muutunud eeskirjadele ja uuenenud nõuetele.⁵⁹ Artikli autoril puuduvad andmed, et enne NSV Liidu okupatsiooni oleks nimetatud eeskiri valminud.

Ratsarügemendi majandus- ja ehitusalased tööd

Alates 1920. aasta mai algusest asus ratsapolk kandma piirivalveteenistust Peipsi rannikul. Sellest kohustusest vabaneti alles 1921. aasta jaanuaris, mil saabuti tagasi Tartusse ja asuti Lembitu kasarmutesse.⁶⁰ Tartus puudusid ratsaväelastel nõuetekohased eluruumid, tallid, laod, õppeplatsid ja lasketiirud. Kuni 1930. aasta sügiseni oli rügement (peamiselt tallid) pilutatud laiali üle linna. Sõltumata ilmast tuli kinnise maneeži puudumisel pidada ratsasõiduõppusi lahtise taeva all. Kõik see raskendas rügemendis toimuvat õppetööd.⁶¹

Olukorra normaliseerimiseks kulus rügemendil aastaid. Kõik vajalikud tööd tehti omal jõul ja algatusel. Esimeste töödena võttis rügement ette maneežiplatsi rajamise, kahe galeriiga lasketiiru (laskeulatus 200 meetrit) ning ühele eskadronile talli ehitamise. Asutati ka oma rätsepa- ja kingsepatöökojad, kus igale sõdurile õmmeldi kogu rietus vastavalt mõõdule. Erinevate blankettide ja õppevahendite trükkimiseks loodi oma trükikoda.⁶²

⁵⁷ V. Till. Meie ratsaväest ja tema tähtsusest. – Sõdur, nr 21/22, 1932. Lk 555. [Edaspidi *Till 1932.*]

⁵⁸ ERA 513–1–40. Lk 4; ERA 513–1–1. Lk 187.

⁵⁹ ERA 513–1–1. Lk 338–339.

⁶⁰ Kramm 1927. Lk 1117–1118.

⁶¹ P. Vent. Kilde Ratsarügemendi majandusest. – Sõdur, nr 45/46, 1937. Lk 1121. [Edaspidi *Vent 1937.*]

⁶² Kramm 1927. Lk 1119–1120.

1931. aasta jaanuariks koondus kogu ratsarügement Lembitu kasarmute juurde. Selleks ehitati mitmed vanad laoruumid ümber tallideks ja teisteks tarvilikeks hooneteks. Tallidesse seati sisse veevärk ning kõik rügemendi töökodjad elektrifitseeriti. Mitmesuguste uute masinate ostmine töökodadesse võimaldas rügemendil teha ise töid, mida varem tuli lasta teha suurte summade eest mujal. Rügemendi kööki soetati kartulikoormismasin, liha- ja leivalõikur ning nugade ja kahvlite puhastamiseks vajalikud masinad. Muretsetud tehnika võimaldas kokku hoida sõdurite tööjõudu.⁶³

Lembitu kasarmutesse paigutati ka rügemendi staap. Samuti sai veterinaar-ambulants ühes haigete hobuste talliga omale uued ajakohased ruumid. Ehitati uus ja moodsne köök koos söögisaaliga, mis valmis rügemendi 15. aastapäevaks.⁶⁴ 1937. aastaks olid rügemendil olemas kõetavate laskehoonetega varustatud lasketiirud ning kinnine maneež, mis oli suurimaid Baltikumis. Sõdurite vaba aja veetmiseks oli rügemendi poe juurde rajatud klubi.⁶⁵

Kuna väljaõppeks oli vaja suurt õppeplatsi ja mitmekesisist maastikku, mida Tartu lähiümbruses polnud, viibis rügement suvekuudel väljaspool oma alalist asukohta. Et korteriolud maal ei võimaldanud rügemendi koospaiknemist, siis asuti eskadronide kaupa erinevatesse mõisatesse. See aga takistas rügemendi ühist väljaõpet ja ühtlast juhtimist. Olukord paranes alles Petseri polügooni loomisega. Esimest korda kasutas ratsarügement avanenud võimalust seal harjutada 1923. aastal. 1926. aastal omandas rügement Petseri laskeplatsil (nn Petseri Põhjalaager) krundi, kuhu asus ehitama kasarmuid ja talle, kus viibida suvekuudel.⁶⁶ Lisaks oli rügemendil kasutada keset õppevälja asunud Mustoja talu, kus halva seedimisega hobustele muretseti värsket heina.⁶⁷ Värsklahe ääres asunud laagrisse oli mööda veeteed võimalik vedada suuri koguseid kõikvõimalikku hobusemoona, mida rügemendil läks vaja kasvatamiseks.⁶⁸

Eluliselt tähtsate rajatiste ehitamise kõrvalt pidas ratsarügement meeles ka neid ratsaväelasi, kes langesid Vabadussõjas. Nende mälestuse hoidmiseks püstitati rügemendi ülema kohusetäitja major Paul Bassen-Spilleri

⁶³ P. H. Mõnda ratsarügemendi majandusest. – Sõdur, nr 44/45/46, 1932. Lk 1069.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Vent 1937. Lk 1121.

⁶⁶ Kramm 1927. Lk 1119–1120.

⁶⁷ Vent 1937. Lk 1121.

⁶⁸ H-s. Mõnda Petseri laskeväljalt. – Sõdur, nr 40/41, 1926. Lk 886.

eesvõttel Lembitu kasarmute platsile mälestussammas.⁶⁹ Üle kuue meetri kõrge maakividest ja betoonist monument avati 6. juulil 1924. aastal. Avamisele oli kogunenud hulk rahvast ning mitmete väeosade ja organisatsioonide esindajaid.⁷⁰ Kaks aastat hiljem kinnitati sambale malmist mälestustahvlid langenuate nimedega. Tahvlid avas sõjaministri abi kindral Paul Lill.⁷¹ Püstitatud samba juurde kogunes rügement olulisematel tähtpäevadel. Mälestusmärgi juures jagati auhindu ning noored andsid seal oma vandetöotuse.⁷² 1932. aastal püstitati koos Võru Kaitseliidu malevaga monument ka Suure Munamäe jalamile, et meenutada ratsaväe üht verisemat lahingut Vabadussõjas. Maakividest alusele paigutatud obeliski avas kaitseminister August Kerem.⁷³

Seega oli ratsarügement lisaks ajateenijate väljaõpetamisele sunnitud kogu rahuaja tegelema ka oma alalise elupaiga väljaehitamise ja uuendamisega, kaasates töösse isegi riviallüksused. Igasugused majandustööd takistasid küll ratsaväelaste väljaõpet,⁷⁴ kuid tulevikku silmas pidades olid tehtud jõupingutused hädavajalikud, sest valminud ajakohased rajatised löid paremad eeldused korraliku väljaõppe saamiseks rutem ja vähe- ma vaevaga.⁷⁵

Veidi üle kahekümne aasta eksisteerinud Eesti ratsavägi suutis selle lühikese ajaga jätta endast olulise märgi Eesti sõjaajalukku. Vabadussõjas end veel igati vajalikuna näidanud väeliik ei jäänud puhkama sõjas teenitud kuulsusele, vaid üritas kahel järgnenud rahuaastakümnel end kui iganevat väeliiki kaasajastada, võttes eeskujuks Euroopa ratsavägedes toimuvat.

Allikad ja kirjandus

a) allikad

ERA 513–1–1, 40, 61.

ERA 619–3–50, 54.

ERA R–941–1–131, 132.

ERA 2315–1–138a, 138b.

⁶⁹ **Kramm** 1927. Lk 1120.

⁷⁰ S. Mälestussammas Ratsarügemendis vabadussõja kestel langenuate. – Sõdur, nr 30, 1924. Lk 13.

⁷¹ SI. Tähtis päev ratsarügemendis. – Sõdur, nr 17/18, 1926. Lk 378.

⁷² **Kramm** 1927. Lk 1121.

⁷³ L. Munamäe lahingu mälestusmärk. – Sõdur, nr 31/32, 1932. Lk 789–790.

⁷⁴ **Till** 1932. Lk 555.

⁷⁵ **Vent** 1937. Lk 1121.

b) kirjandus

- A.** Märkmeid ohvitseride ratsaväekursuse tegevusest ja elust. – Sõdur, nr 45/46, 1935. Lk 1076–1079.
- Eesti riigiarhiivi fondide teatmik I. Tallinn: Eesti Riigiarhiiv, 1993.
- Eesti Vabadussõda 1918–1920. II. Kolmas trükk. Tallinn: Mats, 1997.
- F. S.** Kolmas ohvitseride ratsasõidu kursus. – Sõdur, nr 51/52, 1932. Lk 1353–1354.
- F. S.** Ratsasõidu instruktorite kursused ohvitseridele. – Sõdur, nr 48/49, 1931. Lk 1271–1272.
- H-s.** Mõnda Petseri laskeväljalt. – Sõdur, nr 40/41, 1926. Lk 884–886.
- J. A-a.** Mõnda ratsasõidu uuest koolist. – Sõdur, nr 37/38/39, 1932. Lk 921–925.
- Kramm, E.** Eesti ratsavägi 11.XI.1917.–11.XI.1927. – Sõdur, nr 44/45, 1927. Lk 1093–1124.
- Kurg, H.** Sõit rakendatud suurtükiga ja uus ratsasõidukool. – Sõdur, nr 14/15, 1934. Lk 417–418.
- L.** Munamäe lahingu mälestusmärk. – Sõdur, nr 31/32, 1932. Lk 789–790.
- Limberg, F.** Isamaa eest. Cardiff: Boreas Publishing House, 1980.
- Major Bassen-Spiller. – Postimees, nr 337, 1927. Lk 5.
- M. B.** Ratsarügement 11.11.27.–11.11.32. – Sõdur, nr 44/45/46, 1932. Lk 1068–1069.
- Pajur, A.** Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999.
- P. H.** Mõnda ratsarügemendi majandusest. – Sõdur, nr 44/45/46, 1932. Lk 1069.
- Ratsaväkke teenistuse astumise tingimised. – Postimees, nr 135, 1921. Lk 3.
- S.** Mälestussammas Ratsarügemendis vabadussõja kestel langenutele. – Sõdur, nr 30, 1924. Lk 13.
- Salo, U.** Eesti kaitseväge sõjaline valmisolek 1939. aastal. (Magistritöö.) Tartu: Tartu Ülikool, 2000.
- SI.** Tähtis päev ratsarügemendis. – Sõdur, nr 17/18, 1926. Lk 378–379.
- Walter, H; Tojak, T.** Nad andsid kõik. Tallinn: SE&JS, 2000. Lk 44.
- Õun, M.** Eesti sõjavägi 1920–1940. Tallinn: Tammiskilp, 2001. Lk 97.
- Till, V.** Meie ratsaväest ja tema tähtsusest. – Sõdur, nr 21/22, 1932. Lk 553–557.
- Tõrvand, J.** Jooni vabariigi kaitsejõudude arenemisest pärast Vabadussõda. – Sõdur, nr 6/7/8, 1928. Lk 189–209.
- Vent, P.** Kilde Ratsarügemendi majandusest. – Sõdur, nr 45/46, 1937. Lk 1121.
- X.** Ratsa rügemendi 7. aastapäev. – Sõdur, 1925, nr 46. Lk 995–998.

Urmet Paloveer, Projektijuht
Tartu Ülikooli ajaloo muuseum